

Melancholia

Cranners *Melancholia* er en poetisk og stillferdig tolkning av Lars Hertervigs mentale rom, en ettermiddag i Düsseldorf, i 1856 – hvor han glir inn i en paranoid psykose.

Av Elisabeth Leinslie

Melancholia

Av Jon Fosse

Dramatisert av Morten Cranner

Regi: Morten Cranner og Øystein Røger

Skuespiller: Øystein Røger

Musikk: Morten Cranner

Malersalen/Nationaltheatret: 20.mai

Jon Fosses roman *Melancholia I* ble i 2004 produsert som hørespill; da under navnet *Hertervig!*. Morten Cranner stod for dramatisering og regi av lydramaet, og mottok NRK Radioteatrets ærespris Blå Fugl i 2004 for dette arbeidet. Forestillingen *Melancholia* er basert på radioproduksjonen *Hertervig!*.

Innhold og form

Forestillingen om billedkunstneren Lars Hertervig, en av Norges største og mest originale romantikere, er en forskyvning bort fra det biografiske. Verket er snarere en *poetisk tolkning* av hva som foregikk inne i Hertervigs hode den ettermiddagen han gled inn i psykosen. En form for indre og ytre monolog, hvor virkemidlene formidler Hertervigs perspektiver på og opplevelser av omverdenen. Noe som domineres av tungsinn og vrangforestillinger.

Hertervig opplever altså en turbulent ettermiddag i Düsseldorf 1856: han føler seg som en mislykket kunstner utenfor det etablerte kunstmiljøet i byen, han blir kastet ut av rommet han leier hos fam. Winckelmann – fordi han har innledet et forhold til den 15 år gamle datteren i huset. Han ender opp traskende i Düsseldorfs gater, mellom den lokale kunstnerpuben og Winckelmanns hus. Samme år som forestillingen utspiller seg (1856) ble Hertervig lagt inn på Gaustad asyl, hvor han fikk diagnosene "melancholia" og "dementia"(schizofreni). Man kan si at forestillingen speiler Hertervigs første steg inn i oppholdet på Gaustad – han ble for øvrig skrevet ut som "uhelbredet" halvannet år senere. Hertervig tok sine indre bilder og opplevelser med inn i sitt isolerte kunstnerskap – noe som resulterte i en produksjon utenom det vanlige i norsk kunst.

Melancholia er en tverrestetisk produksjon – i grenselandet mellom litteratur, teater, lydkunst og videokunst. Hver kunstform får i stor grad beholde sitt særpreg, og som helhet kan dette verket benevnes en audiovisuell performance. Denne form for kunstverk fører ofte inn i rene fragmenteringsprosjekt, men i *Melancholia* er elementene satt sammen til en integrert og sammenhengende dramaturgisk helhet.

Komposisjonen er altså fundert på en indre monolog. Teksten speiler hovedsakelig Hertervigs bevisste tanker og samtaler med andre, mens lyd og bilde hovedsakelig speiler hans ubevisste følelser og vrangforestillinger. Tanken og følelsenes immaterielle særpreg gir kunstnerne en dramaturgisk frihet. Og da Hertervigs tilstand særpreges av stadige dissosiasjoner – gjentatte ganger "er" han for eksempel hjemme i Stavanger – åpnes det for brudd med den ellers

lineære historien. Historien forflyttes både i tid og rom, men rent fysisk er Hertervig i Düsseldorf hele tiden. Forflytningene i tid og rom skjer inni hodet hans. Dramaturgiske brudd er med andre ord hovedsakelig motivert med Hertervigs stadige dissosiasjoner – som skapes både ved tekst, video og lyd.

Rommets mange dimensjoner

Verkets poetikk baserer seg i stor grad på de mange muligheter immaterielle virkemidler gir til å bevege seg imellom flere dimensjoner, både sekvensielt og simultant. Her vil jeg se nærmere på forflytninger i rom; forflytninger mellom faktiske, mentale og innbilte rom.

Selve scenerommet konnoterer lavt når det angår stedlighet. Det vil si at vi ikke kan lese ut av det hvor vi befinner oss: langs hele fremre del av scenen er det plassert et glassbord hvor de fire aktørene sitter og styrer mac-maskiner og leser tekst, på midten av bordet er det plassert en sort scenografimodell og bakerst på scenen henger et stort lerret. Dette, i utgangspunktet, nøytrale rommet åpner for muligheten til å transformere rommet i stor grad. Det fungerer med andre ord som en form for tømt tegn som kunstnerne står fritt til å fylle.

Rommet fylles med aktører¹, scenografimodeller, video, lyd, musikk, og tekst. Scenografimodellene forteller oss hvor Hertervig til enhver tid faktisk befinner seg. Dette sammenføres med videoklipp og lyd som speiler rom fra Hertervigs virkelighet, og skapte lyd- og videoelementer som danner abstrakte assosiative rom (Hertervigs stemning/følelser). Teknologien har en betydelig plass i denne sammenheng; både visuelt som en del av scenografien og som poetisk verktøy for å skape lyd, lys, bilde og bevegelse.

Den utstrakte bruken av immaterielle virkemidler som vi møter i *Melancholia*, er en av årsakene til at en stadig forflytning mellom forskjellige rom kan foregå. Lydens og videoens fortrinn er jo nettopp at de skaper rom som er immaterielle, i motsetning til det arkitektoniske (faktiske) rommet, og rommet blir som følge av det en mer flytende og foranderlig størrelse.

Hertervigs rom

Hele verket kan anses som en stemningsopplevelse, hvor virkemidlene primært integreres for å skape en atmosfærisk helhet: Hertervigs atmosfære denne turbulente ettermiddagen. For ved hjelp av visuelle og auditive virkemidler tas vi med inn i hans private rom². Grunnet sin tilstand har han problemer med å skille mellom seg selv og omverdenen, og det hele ender i en forvirrende sammenblanding av her og der, meg og dem, innenfor og utenfor.

Det er sjelden teater lar oss oppleve denne form for ekstreme sentralperspektivering. Vanligvis formidles protagonistens univers gjennom tekst (her:monolog) og realistisk spillteknikk. Når så spillet i stor grad erstattes med denne form for audiovisuell komposisjon føres tilskueren *direkte* inn i protagonistens hode. Verket formerlig suger oss med på en fascinerende reise inn i Hertervigs mentale rom slik det ser og høres ut noen få timer av hans liv. En reise som også kan ha en oppklarende funksjon for folks kjennskap til denne form for psykisk lidelse.

¹ Aktørene i produksjonen har hovedsakelig en praktisk kunstnerisk rolle; de skaper kunst gjennom manipulasjon av teknologi, objekter, tekst, lyd og bilde. Deres performative rolle, hvor de gjennom en minimalistisk spillestil spiller Hertervig og hans kolleger i Düsseldorf, er noe dysset ned.

² Ved at Hertervigs private lyder (skritt, tanker) høres nære ut, tas tilskueren med inn i hans private sfære. Dette gir tilskueren en opplevelse av å bli tatt med inn i overflatens indre verden. Dette skjer også visuelt idet de fleste videosekvenser er fra Hertervigs perspektiv og illustrerer hans private følelser/opplevelser.